

megnyilatkozásokat, melyek kétségbe vonják az egyház jogát az iskolafenntartásra. A szerző által közölt BENKA-szövegek (például „Az iskola és a társadalom”, „Iskolaszervezetten”) BENKA kézirati hagyatékában lelhetők fel, s például GÜLYÁS PÁL sem sorolja fel őket.

KATÓ JÓZSEF: *Adalékok a népművelés történetéhez* c. tanulmányának bevezetőjében ismer-teti a reformkor és a kiegyezést közvetlenül követő időszakban KOSSUTH, FÁY, TÜRK, IRÁNYI haladó törekvéseit a népművelés életre hívása terén. Majd felvázolja a dualizmus kórában a kultuskormányzat álláspontját a népművelés feladatáról, melynek elsősorban a nemzetiségek magyarosítását, az osztályharc leszerelését kellett szolgálnia. Részletesen szól a népművelésnek Békés megyében való kibontakozásáról. Igen tanulságos és értékes adalékokat tudunk meg a kulturális területen folyó osztályharcról a hazai történetünkben egyébként is jellegzetes és fontos szerepet játszó

megyére vonatkozóan. Amit a szerző a haladó szemléletű olvasókörökről elmond, az fel-emelően szép fejezete annak a harcnak, amelyet a néptömegek kulturális felemelkedésükért vívtak. Éppen ezért kell még hang-súlyosabban rámutatni — miként MARX is —, hogy a közoktatás hálózatának szélesülése nemcsak a tőkés társadalom gazdasági és poli-tikai érdeke, hanem mindenekelőtt a dolgozó tömegek kulturális osztályharcának ered-ménye.

A szarvasi kartársak második évkönyve arról tanúskodik, hogy nemcsak a fővárosban vagy az egyetemi városokban folyhat szín-vonalas kutatómunka. Csak sajnálni lehet, hogy értékes eredményeik — az évkönyv igen alacsony példányszáma miatt — aligha juthat-nak el a legérdekeltettekhez, az óvónökhöz.

SIMON GYULA

A NEM PEDAGÓGIAI FOLYÓIRATOKBAN 1962-BEN MEGJELENT PEDAGÓGIAI KÖZLEMÉNYEKRŐL

Az iskolareform során egyre fokozódó tár-sadalmi érdeklődés a neveléstudomány és a közoktatás kérdései iránt a nem pedagógiai folyóiratokban megjelenő pedagógiai cikkek számának emelkedésében is lemérhető. E tanul-mányok figyelemmel kísérése, számbavétele egyre nagyobb jelentőségű éppen azért, mert néha egy-egy közlemény széles társadalmi igény megfogalmazását is jelenti.

A fentiek alapján a teljességre törekvő igény nélkül a fontosabb kérdések köré csoportosítva ismertetjük a jelentősebb tanul-mányokat.

Pedagógiai folyóiratainkban gyakran fel-merülő alapkérdésekkel társadalomtudományi folyóiratok is foglalkoztak. Így FUKÁSZ GYÖRGY: *A szocializmus felépítése és az új típusú ember nevelése* (Pártélet, 1962. 10. sz.) című tanulmányában nevelési célkitűzéseink legfontosabb problémáit vázolja. A szocializ-mus megvalósításához „az emberek gondolkodásának, tudatának, életmódjának, világ-nézetének, moráljának” megváltozását kell biztosítani. A szerző miután részletesen elemzi az új társadalmi helyzetből eredő nevelési feladatokat, leszögezi, hogy az „új típusú ember fogalmát nem lehet a távoljövőbe tolni”.

Míg FUKÁSZ GYÖRGY cikke a nevelésünk előtt álló célkitűzéseket elvi alapon tisztázza, addig KURUCZ IMRE tanulmánya (*Nyugod-tabb ritmusú oktató-nevelő munkát, színvonalas-sabb nevelést iskoláinkban*, Pártélet, 1962. 8. sz.) az előzőekben vázolt célkitűzések meg-valósításának konkrét feladatait elemzi. A tanulmány vázolja az iskolareform megvalósítása

érdekében tett intézkedéseket és annak vár-ható hatását az iskolák életében. A cikk „A pártmunka időszerű kérdései” című rovatban jelent meg, s ez önmagában is öröndetes, hisz arra hívja fel a figyelmet, hogy társadalmi életünk legfontosabb tényezői alapvető fonto-ságúnak tartják a felmerült kérdések mielőbbi és eredményes megoldását. Az a körülmény, hogy a cikk a tanév kezdetén jelent meg és leszögezte, hogy az igazgató legfontosabb munkája a színvonalas és igényes iskolaveze-tés, nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy a címben említett nyugodtabb ritmusú oktató-nevelőmunka kialakuljon. Filozófiai és peda-gógiai szempontból egyaránt jelentős FUKÁSZ GYÖRGY *A szellemi és fizikai munka közötti ellentmondás megoldása feltételeinek kialakulása a Magyar Népköztársaságban* című tanulmánya (Magyar Filozófiai Szemle, 1962. 6. sz.). A tanulmány a XXII. kongresszus idevonat-kozó tételeiből kiindulva elemzi eddigi ered-ményeinket, egybevetve azt az iparfejlettség jelenlegi szintjével. Fontos megállapítása a tanulmánynak — tekintve, hogy a kérdés körül igen sok helytelen elgondolás uralkodik —, hogy a „kommunizmus mindenkinek lehetősé-get ad képessége, személyisége kibontakozta-tására. De ez nem jelent egyben egyenlő képes-ségeket is.” Az erkölcsi, s ezen belül a munkára nevelés számára — módszertani szempontból is — jelentős következményeket is maga után vonó az a megállapítás, hogy „a munka jelle-gének megváltozása újfajta embereket igényel, újfajta munkásokat fog kitermelni”.

Sok szempontból a fenti két cikkhez kap-csolódik TIMÁR JÁNOS: *Távlati szakember-*

szükséglet — szakemberképzés (Közgazdasági Szemle, 1962. 11. sz.) című igen érdekes és részletesebb elemzést is igénylő tanulmánya. Bár a cikk írója nem tart igényt arra, hogy a bemutatott tényekből valamennyi pedagógiai következtetést levonja, megállapításainak nagy része nagy horderejű. A tanulmány az 1980-ig elkészült távlati szakemberszükséglet mutatóit elemzi. E mutatókat, melyek pedig oktatásügyünk igen fontos kérdéseit érintik, csak általánosságban ismerjük. (A tervek szerint egy-egy korosztály 70%-ának kell szakképesítést szereznie a jelenlegi 30%-kal szemben.) A szakemberszükséglet rendkívül nagymérvű emelkedése a szerző szerint a beruházásokon és a szükséges pedagógus kapacitáson túl annak vizsgálatát is igényli, hogy a „szükséges nagyszámú szakember kiképzését lehetővé teszi-e a népességnek a továbbtanulás szempontjából az adott időszakban számításba vehető szellemi kapacitása”. A tanulmány itt svédországi vizsgálatokra utal, miszerint egy-egy korosztály 27,8%-a képes a középiskolai végzettség megszerzésére. (Hazánkban jelenleg egy korosztályból 14% érettségizik, s ezt 1966-ig 30%-ig kell emelni.) Anélkül, hogy itt módunk lenne a szellemi kapacitásvizsgálatok elvi kérdéseit bírálni vagy a módszereket értékelni, csak utalni szeretnénk a szakemberszükséglet kielégítésének oktatási és nevelési feladataira. Az oktatómunka hatékonyságának gyors növelése, a cikkben közölt lemorzsolódási arányok csökkentése, nemcsak gazdasági és pedagógusképzési síkon, hanem tudományos síkon is jelentkezik. A tanulmányban felvetett súlyos kérdések a pedagógiai folyóiratokban is gondos elemzést igényelnének.

Az elmúlt évben felmerült kérdések bizonyos koncentrátságot jelenti, hogy FERGE SÁNDORNÉ: *A gyermekkel kapcsolatos néhány kérdés a statisztika tükrében* (Statisztikai Szemle, 1962. 10. sz.) című statisztikai feldolgozása különös élességgel mutat rá arra, hogy éppen az előzőekben változt társadalmi igénytől — így, többek között a megfelelő mennyiségű magasszintű szakember biztosításától — sok szempontból igen távol állunk. FERGE SÁNDORNÉ tanulmánya az 1960-ban végzett 18 000 munkás és alkalmazott háztartásában végzett adatfelvételen alapszik. E közlemény keretében a gyermekekre vonatkozó adatokat dolgozták fel, s az ebből a szempontból jelentős összefüggéseket elemzik. (Az adatok négy területre terjednek ki; a gyermekek napközbeni elhelyezése, a tanulmányi előmenetelt befolyásoló tényezők, a továbbtanulással kapcsolatos adatok és végül a gyermekkel való foglalkozás adatai.) A külön-külön is rendkívül érdekes adatok közül itt csak a tanulmányi előmenetelt befolyásoló tényezőkről szeretnénk említést tenni. Ezek az adatok ugyanis megdöbbentően mutatnak rá arra, hogy a szociális tényezők még napjainkban is döntően

befolyásolják tanulóink előmenetelét. A statisztika, mely a szülők foglalkozását, iskolai végzettségét, jövedelmét, lakáshelyzetét, valamint az anya munkavállalását veti egybe a gyermekek előmenetelével, messzemenően bizonyítja, hogy alapvető fontosságú feladataink vannak ezen a területen. (Pl. azokban a családokban, ahol az egy főre eső jövedelem 400 Ft, csak a tanulók 6%-a kitűnő és jeles, míg 1800 Ft jövedelem esetében a kitűnő és jeles tanulók aránya eléri a 44%-ot.) Tennivalóink különösen akkor válnak aktuálissá, ha azokra az intézkedésekre gondolunk, melyek igen helyesen megszüntették a munkás- és parasztyermekek adminisztratív támogatását, mint ahogy ezt ÓVÁRI MIKLÓS a Pártéletben megjelent tanulmányában kifejti (*A származás szerinti kategorizálás megszüntetése az iskolákban* 11/12. sz.). A közlemény részletesen elemzi azokat a társadalmi körülményeket, melyek szükségessé tették a fenti intézkedéseket és érinti az ebből eredő további feladatokat. A közoktatáspolitikai és a neveléstudomány általános kérdéseit érintő cikkeken kívül nagy számban jelentek meg tanulmányok, írások, melyek ifjúságunk nevelésével foglalkoznak. Örvedetes, hogy az elhunyt évekkel szemben ezek az írások már nem egyértelműen „ifjúságellenesek”, hanem igyekeznek azokat a körülményeket feltárni, melyek ifjúságunkra az elmúlt években hatottak. Sajnos, míg az előzőekben felvetett zömmel közoktatáspolitikai tanulmányok a felvetett kérdések területén bizonyos szintézisre törekedtek, addig a nevelési tárgyú cikkek általánosságok megállapításánál alig jutnak tovább. Utalunk itt a Valóságban folytatott „erkölcs” vitára, mely sok szempontból pedagógiai természetű. Sajnos azonban, a rendkívül érdekes vita, mely erkölcsi nevelésünk centrális kérdéseit feszegeti, közvetlen pedagógiai vonatkozásokat nem tartalmaz. Természetesen e mulasztásokért nem a Valóságban vitát folytató filozófusok és írók az adósok, hanem sokkal inkább a pedagógiai tudomány, mely ezekkel a kérdésekkel az elmúlt években nem foglalkozott. Sajnálatos és nem is véletlen, hogy pedagógiai sajtónk mindeddig nem reagált a vitában elhangzott kérdésekre.

A fenti kérdéssel rokon BERKESI ANDRÁS: *Gondolatok a mai fiatalokról* (Kortárs, 1962. 8. sz.) című írása. A szerző elsősorban a társadalom felelősségét húzza alá, majd felveti az ifjúságot érő kettős hatásokat, s az ebből eredő súlyos következményeket. Ugyancsak a Kortársban KÓNYA LAJOS (*Két pofon és ami mögötte van*. 8. sz.) egy fegyelmi eset tanulságaiból kiindulva az ifjúság magatartását elemzi. A cikk végkövetkeztetésében igen helyesen mutat rá az erkölcsi és esztétikai nevelés szoros összefüggésére. A tanulók magatartásában rejlő hibák nagy része abból adódik — mondja a szerző —, hogy a „középiskolában

jóformán semmi erkölcsi és művészi-esztétikai nevelés nem folyik”.

A fenti két, elsősorban szépirodalmi írás arra hívja fel figyelmünket, hogy a jelenleginél sokkal jobban és sokkal differenciáltabban kellene ifjúságunkat megismerni. Semmiféleképpen nem nyugodhatunk bele abba, hogy a szépirodalmat sűrűl — különben értékes — írások legyenek jóformán egyetlen forrásaink az ifjúság megítélésében.

Az ifjúság és annak nevelésével foglalkozó cikkek között igen örvendetes, hogy MURÁNYI MIHÁLY a pszichológia segítségével közelíti meg a világnézeti nevelés problémáit. (*Érzelmi fejlődés és vallásosság. A gyermekkori lelki fejlődés néhány problémájáról*. Világosság, 1962. 12. sz.) E tanulmányban oly hosszú idő után először történik kísérlet a világnézeti nevelés tudományos megalapozására.

Ugyancsak a világnézeti neveléssel kapcsolatos *Az ateista nevelés kérdései a Szovjetunióban* (Világosság, 1962. 9. sz.) című — a Voproszi filozófiai 1962. 7. számából átvett — közlemény is, mely igen értékes felmérési adatokat is tartalmaz.

Az iskolaegészségügy kérdéseivel foglalkozó két tanulmány elsősorban adatközlő jellegű. LINKA ZOLTÁN (*A fiatalkorúak szeszital fogyasztásának iskolaorvosi vonatkozásai*, Népégészségügy, 1962. 10. sz.) az alkoholfogyasztás mértékét vizsgálja a táborozó ifjúság körében. Vizsgálatai és évek óta szerzett tapasztalatai szerint a tanulók nyári táborozás alkalmával rendszeresen fogyasztanak szeszitalt, s a

fogyasztás évek óta emelkedő jellegű. A Balaton körüli táborok ellenőrzése során 42 üveg pálinkát, 23 üveg rumot és 8 üveg bort koboztak el a tanulóktól, melyet általában a „csendes” pihenőben szottak elfogyasztani. Az anya és csecsemővédelem, az iskolaorvosi és iskolafogászati adatokat 1961-re vonatkozóan a Népégészségügy 8. száma közli (*Statistikai adatok Magyarország 1961. évi egészségügyi helyzetéről*). Neveléstörténeti tanulmányok részben a ROUSSEAU évfordulóval kapcsolatosak, részben helytörténeti kutatások kisebb adatfeltárásai. Az előző csoportban jelentősebb SZÁVAI NÁNDORNAK: *Rousseau vallomásai* című megemlékezése az Új Írás 1962. 10. számában.

A helytörténeti kutatások eredményeit tükröző közlemények között jelentősebb KRAMMER JENŐ: *A nyolcvan éves kismartoni polgári iskola (ma Hauptschule) múltjából* (Soproni Szemle, 1962. 4. sz.), FRISNYÁK SÁNDOR: *Ballagi Károly élete és földrajzi munkássága* (Borsodi Szemle, 6. sz.), valamint V. KOVÁCS SÁNDOR: *Gergely Ferenc deák tankönyvei* (Magyar Könyvszemle, 1962. 2—3. sz.). Mindhárom közlemény színvonalra messzemenően bizonyítja a helytörténeti kutatások jelentőségét neveléstörténeti kutatásainkban.

A nem pedagógiai folyóiratokban megjelent, témaválasztásukban gazdag, színvonalukban igényes cikkek és tanulmányok sokban hozzájárulhatnak megoldatlan pedagógiai kérdéseink tisztázásához.

JÁKI LÁSZLÓ

THE BRITISH JOURNAL OF EDUCATIONAL PSYCHOLOGY XXXII. köt. 1962.

Az évente háromszor megjelenő neveléslélektani folyóirat — a Brit Pszichológiai Társaság és a „College-ekben és Nevelési Bizottságokban működő tanítók társaságának” közös kiadványa — elsősorban cikkeinek igen magas tudományos igényességével tűnik fel. Ez főleg az alkalmazott módszerekre vonatkozik; az egyébként rövidre fogott tanulmányok szinte kivétel nélkül gondos matematikai alátámasztással, a legújabb statisztikai számítások fegyverzetében jelennek meg. Téma szerint sok olyat tartalmaznak, ami rendkívül érdekes és számunkra is felhasználható; e tekintetben azonban több mozzanat zavarja a magyar tudományos élethez szokott olvasót. Ámbár a kívülálló erről csak fenntartással nyilatkozhat, az embernek nincs az az érzése, hogy a cikkek többsége a pedagógiai problematika fókuszából fakad. Mintha a témaválasztásban sokszor illetéktelenül nagy szerepet kapott volna a szerző vagy a munkaközösség egyéni érdeklődése. Ez természetesen még nem volna baj, ha egyrészt centrális kérdések is kellő súllyal jutnának szóhoz, másrészt nem érintené néha

az embert az „ezt is lehetne vizsgálni”, „ezzel még nem sokan foglalkoztak, érdemes volna megnézni” keletkezési indítéknak a gyanúja. A másik — az előbbitől nyilván nem független momentum — a tanulmányoknak, hogy úgy mondjuk, ezotérikus volta. Szinte egytől egyig egyetlen tanszékekről származnak, a gyakorlatban működő pedagógusok még munkatársakként sem igen szerepelnek. Ugyancsak összefügg ezzel, hogy az erősen kísérleti beállítású folyóiratban pedagógiai kísérletekről alig olvashatunk.

A kötet egyébként érdekes alkalmat nyújt arra, hogy e kérdésekben az ottani nevelépszichológiai kutatók álláspontját is megismerjük. A pedagógiai kutatásról szóló szimpozion keretében egyik észrevételünket a munkatársak is vallják, és a pedagógiai kutatás „siralmas helyzetéről” szólva, elég élesen bírálják az át nem gondolt, pénzt és munkát fel-emésztő felméréseket és az ötletszerű kísérletezést. Ezzel szemben a kutatók tudományos kutatókra való korlátozása tudatosan képviselt álláspont: az egyik cikk írója, aki